

**Коммерциялық емес
акционерлік қоғамы**

АЛМАТЫ
ЭНЕРГЕТИКА ЖӘНЕ
БАЙЛАНЫС
УНИВЕРСИТЕТІ

Қазақ және орыс тілдері
кафедрасы

КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІ

5B060200 - Информатика мамандығының студенттеріне арналған
әдістемелік нұсқаулықтар

Алматы 2014

ҚҰРАСТЫРУШЫ: Төлеубаева К.Т. Кәсіби қазақ тілі 5В060200 - Информатика мамандығының студенттеріне арналған әдістемелік нұсқаулықтар. - Алматы: АЭЖБУ, 2014.-34 б.

Бүгінде жоғары оқу орындарында, әсіресе техникалық жоғары оқу орындарында мемлекеттік тілді оқыту сапасының деңгейін көтеруге, кәсіби тілді меңгеруге байланысты жұмыстар жүргізу күн тәртібіндегі өзекті мәселеге айналды.

Ұсынылып отырған әдістемелік нұсқаулық «Кәсіби қазақ тілі» пәні бойынша «Информатика» мамандығында оқитын студенттерге арналған. Әдістемелік нұсқаулықты жазудағы басты мақсат – мемлекеттік тілді кәсіби бағдарлы үйрету арқылы техникалық терминдердің мағынасын түсіндіріп меңгерту және оларды қолдану дағдысын қалыптастыру. Әдістемелік нұсқаулықта мамандыққа қатысты терминдердің жасалу жолдары, терминдердің мағынасын түсіндіруге септігін тигізетін тапсырмалар, кәсіби сала мәтіндері берілген. Сөздіктермен, салалық сөздіктермен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыру, лексикалық, синтаксистік оралымдарды танып, дұрыс аудару білу дағдыларын меңгерту, техникалық мәтіндерді қазақшадан орысшаға және орысшадан қазақшаға аудару тәсілдерін нақты мәтіндер үлгісін қолдана отырып игертудің тиімді жақтары қарастырылды. Әдістемелік көрсеткіште берілген материалдар студенттердің кәсіптік мамандығын ескере отырып қазақ тілін қарым-қатынас құралы ретінде меңгертуге септігін тигізеді деген ойдамыз.

Әдеб. көрсеткіші – 15 атау.

Пікір беруші: физика-матем.ғылым.канд.доцент А.А. Аманбаев

«Алматы энергетика және байланыс университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамының 2014 жылғы жоспары бойынша басылады.

© «Алматы энергетика және байланыс университеті» КЕАҚ, 2014 ж.

Кұлайхан Тлеуғалиқызы Төлеубаева

КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІ

5B060200 - Информатика мамандығының студенттеріне арналған әдістемелік
нұсқаулықтар

Редактор Б.С. Қасымжанова

Стандарттау бойынша маман: Н.Қ. Молдабекова

Басуға қол қойылды ____ . ____ . ____ .

Таралымы 30 дана.

Көлемі 2,2 оқу-басп.т.

Пішімі 60x84 1/16

№1 типографиялық қағаз

Тапсырыс 1100 бағасы

«Алматы энергетика және байланыс университетінің»
коммерциялық емес акционерлік қоғамының
көшірмелі-көбейткіш бюросы
050013 Алматы, Байтұрсынов көшесі, 126

Білімнің адам өміріндегі ролі

*Білімдіден шыққан сөз
Талаптыға болсын кез.
Нұрын, сырын көруге
Көкірегінде болсын көз.
Абай.*

«Білімдіге дүние жарық, білімсіздің күні кәріп» деген бұрынғылар. Бүгін таңда жеке адамның біліміне көңіл бөлмеу – оның ертеңгі күні мәңгілік орташа дәрежеде қалуына әкеліп соғады. Білім ерікті қоғамның ірге тасы болып есептеліп, соның негізінде әрі күшті, әрі сау келешек мемлекеттің негізін қалайды және тұтқасы болады.

Ең алдымен білуге, білімге ұмтылу жақсы қасиет. Бірақ, қазіргі уақытта білімді жалаң мақсат етіп, соның мәнін түсінбейтін де баршылық. И.Гете «Біліп қана қою – аз, сол білгенінді істе қолдана білу керек, ниеттену ғана - аз, сол ниетінді іске асыруың керек» - деген.

Қазіргі заманғы өндіріс салалары, қоғамның рухани өмірі әрбір азаматтан жалпы, техникалық, компьютерлік білімді ғана талап етіп қоймайды, сонымен қатар арнаулы кәсіби мамандықты, икемділікті қажет етеді. Кәсіптік білім жеке тұлғаның, яғни әрбір адамның жан-жақты дамуының қажеттілігі болып саналады.

Кәсіби білімнің, адамның жеке басының өсіп, дамып отыруы материалдық ынтаның пайда болуына, оның алғы шарттарын жасауға байланысты. Ол алғы шарттардың бірі – мамандардың жалақысының, материалдық жағдайларының дәрежесі. Материалдық ынта – білімді дамытудың, кәсіби шеберлікті арттырудың бірден-бір кепілі.

Сонымен білім жеке адамның ғана емес, қоғамның талабы. Білімділік саналылықтың қажеттілігі, ал мектептің қуаттылығы да оның әрбір мүшесінің саналылығына байланысты.

1. Мәтінді оқып, мазмұнын айтыңыз.
2. Түбірлес сөздердің жасалуын айтыңыз, аударыңыз. Білу; ниет; қажет; икем; кәсіп; сана; өн; маман, т.б.

Мыс:біл-білу-білімді-білімділік;

3. Мақал-мәтелді пайдаланып, жағдаят құрыңыз.

*Білімді мыңды жығады,
Білімсіз бірді жығады.*

*Білімдіге дүние жарық,
Білімсіздің күні кәріп.*

Білім дегеніміз-күш (Ф.Бэкон)

4. Мына нақыл сөзді тірек етіп алып, білімнің өмірдегі пайдасы туралы ойыңызды айтып, әңгімелеңіз. *Білім-бақтың жібермейтін қазығы,
Білімсіз бақ әлдекімнің азығы. (М.Әуезов)*

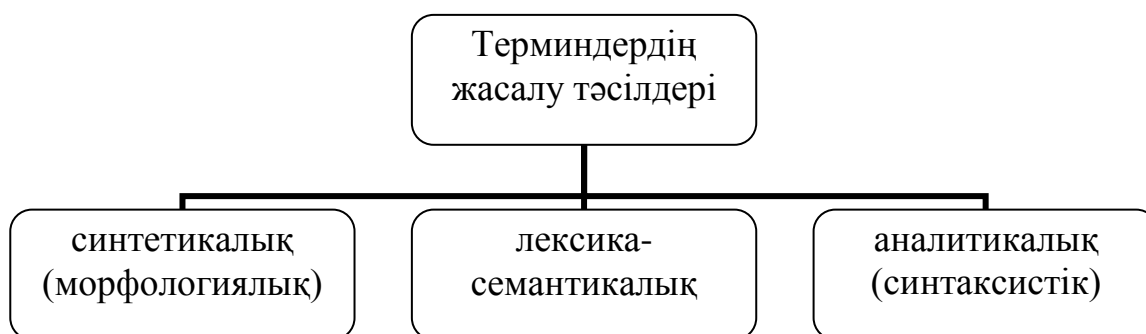
1 Терминдер және олардың жасалу тәсілдері

Термин (лат. *terminus* шек, шекара) – ғылым, техника, өндіріс, өнер саласындағы белгілі бір ұғымды атау үшін қолданылатын сөздер мен сөз тіркестері.

Терминжасам тілдің сөзжасам жүйесінің бір тармағы болғандықтан, ол сөзжасамның жалпы заңдылықтарын сақтайды. Олай болса терминжасамда сөзжасамның тәсілдері қолданылады.

Техника терминдерінің сөзжасамдық тәсілдері төмендегідей бөлінеді (1-кестені қараңыз).

1 кесте –Техника терминдерінің сөзжасамдық тәсілдері

1-тапсырма. Мәтіннен терминдерді теріп жазыңыз, олардың түсіндірме сөздігін жасаңыз.

Үлгі: *Информатика – компьютерлік технологияларды қолдану ғылымы.*

Информатика

Информатика – бұл деректерді есептеу техникасы құралдарымен құру, сақтау, қайталау, өңдеу және беру тәсілдерін және осы құралдардың қызмет ету принциптері мен оларды басқару әдістерін жүйелейтін кешендік, техникалық ғылым. «Информатика» термині түбірін *Informatique* деген француз сөзінен алады және ол екі: ақпарат, автоматика деген сөзден тұрады. Бұл термин алғаш рет Францияда ХХ ғасырдың 60 жылдары, есептеу техникасы кеңінен етек жайып дами бастағанда енгізілген. Сол кезде ағылшын тілді елдерде «Computer Science» термині қолданысқа ене бастады. Бұл термин есептеу техникасын пайдалануға негізделген ақпаратты түрлендіретін ғылымды белгілеу үшін қолданыла бастады.

Информатиканың ғылым ретіндегі заттық мағынасына мыналар жатады:

- 1) есептеу техникасы құралдарының аппараттық қамтамасы;
- 2) есептеу техникасы құралдарының программалық қамтамасы;
- 3) аппараттық және программалық қамтамалардың өзара әрекеттесу құралдары;
- 4) аппараттық және программалық құралдардың адаммен өзара әрекеттесу құралдары.

Өзара әрекеттесу құралдары информатикада интерфейс деп аталады. Сондықтан аппараттық және программалық қамтамалардың өзара әрекеттесу құралдарын – программалық-аппараттық интерфейс деп, ал аппараттық және программалық құралдардың адаммен өзара әрекеттесу құралдарын пайдаланушы интерфейсін деп атайды.

Информатиканың ғылым ретіндегі негізгі міндеті – есептеу техникасының аппараттық және программалық құралдарымен жұмыс істейтін әдістері мен тәсілдерін жүйелеу. Жүйелеу мақсаты деректермен жұмыс істеу кезеңдерін автоматтандыратын тиімді және алдыңғы қатардағы технологияларды ерекшелену, ендіру және дамытумен қатар, жана технологиялық зерттеулерді әдістемелік түрде қамтамасыз ету.

2-тапсырма. Дұрыс сәйкестігін табыңыз.

1	пайдаланушы	1	информационное неравенство
2	амалдық жүйе	2	видеографический адаптер
3	қолданбалы бағдарлама	3	работоспособность
4	есептеуіш техника	4	ввод данных
5	программалық қамтама	5	оперативное запоминающее устройство
6	желілік орта	6	пользователь
7	жергілікті атқару ұйымы	7	прикладная программа
8	жұмыс істеу қабілеттілігі	8	операционная система
9	деректерді енгізу	9	местная исполнительная организация
10	аппараттық теңсіздік	10	вычислительная техника
11	жедел жадтайтын құрылғы	11	сетевое окружение
12	бейне сызбалық бейімдегіш	12	программное обеспечение

3-тапсырма. Берілген сөз тіркестерінен сөйлем құраңыз.

Жаңа технологиялық зерттеулер, аппараттық және программалық қамтама, әрекеттесу құралдары, қызмет ету принциптері, кешендік, техникалық ғылым.

1.1 Синтетикалық тәсіл

Техника саласына байланысты терминдердің *синтетикалық тәсілі*, яғни сөз тудырушы жұрнақтар арқылы термин жасау маңызды орын алады. Сол себептен болар сөзжасамның бұл тәсілі қазақ тіл білімінде кеңінен зерттелген.

Техника терминдерін тудырушы жұрнақтардың белсенділік деңгейі әртүрлі. Мәселен:

-ғыш, -гіш, -қыш, -кіш жұрнақтары арқылы көптеген терминдер қалыптасқан. Бұл жұрнақтар термин жасауда өнімді жұрнақтардың қатарынан табылды. Мысалы: *қозғалтқыш (двигатель), өткізгіш (проводник), ажыратқыш (выключатель), көрсеткіш (указатель), сақтандырғыш*

(предохранитель), көрсеткіш (показатель), араластырғыш (смеситель), қыздырғыш (нагреватель), түзеткіш (выпрямитель), салқындатқыш (охладитель), дірілдеткіш (вибратор), күшейткіш (усилитель), үдеткіш (ускоритель), түрлендіргіш (преобразователь) т.б. Атаулы жұрнақтардың көмегімен жасалған терминдер жоғарыда келтірілген мысалдардан орыс тіліндегі *-тель* суффиксімен жасалған қосымшаларға сәйкес келетінін байқау қиын емес.

-ма, -ме, -ба, -бе, -па, -пе жұрнақтары арқылы *жайма (развертка), сынама (проба), ысырма (задвижка), қоспа (смесь), сырғыма (скольжение), түйіспе (контакт), қаптама (кожух), серіппе (пружина), орама (обмотка)* т.б. терминдер қолданысқа енген. Бұл жұрнақтардан құралдық және іс-әрекет, үдеріс нәтижесінде туындаған мағынаны білдіретін атаулар қалыптасқан.

-ым, -ім, -м жұрнақтары арқылы *төсем (настил), өлшем (мера), орам (виток), айналым (оборот), құрылым (структура), тартым (тяга), қысым (давление)* т.б. терминдер жасалған. Етістік тұлғалы сөздерге жалғанып, зат есім тудыратын бұл жұрнақтардан энергетика саласында ұғым, зат атауларын білдіретін термин атаулары қалыптасқан.

-ық, -ік, -қ, -к жұрнақтары арқылы *сызық (линия), үзік (разрыв), ойық (паз), түтік (трубка), тізбек (цепь), тірек (опора), елек (грохот)*, т.б. терминдер қолданысқа енген.

-ғы, -гі, -қы, -кі жұрнақтары да термин сөздер жасауға қатысады. Мысалы: *сүзгі (фильтр), сорғы (насос), құрылғы (устройство), соққы (удар), қондырғы (установка)* т.б. терминдер қолданысы соның дәлелі. Термин атауларынан жұрнақтардың етістік тұлғалы сөздерге жалғанып, зат есім тудыратын бұл жұрнақтардың энергетика саласында негізінен құрал, құрылғы немесе жабдық атауы қалыптасқан.

-лық, -лік, -дық, -дік, -тық, -тік жұрнақтары арқылы *жиілік (частота), беріктік (прочность), дәлдік (точность), кернеулік (напряженность)* т.б. терминдер қалыптасқан. Бұл жұрнақтар зат есім, сын есім тұлғалы сөздерге жалғану арқылы жаңа термин атауы жасалып тұр.

-ын, -ін, -н жұрнақтары арқылы *толқын (волна), ағын (поток), құйын (вихр), түйін (узел)* т.б. терминдер жасалған. Мысалдардан жұрнақтардың етістік тұлғалы сөздерге жалғану арқылы термин атауы қалыптасқанын байқауға болады.

-ыс, -іс, -с жұрнақтары арқылы *тербеліс (колебание), үйкеліс (трение), қозғалыс (движение), байланыс (связь), айналыс (вращение), ағыс (течение)* т.б. терминдер қалыптасқан. Атаулы жұрнақтар етістікке жалғанып, өзінің зат есім тудырғыш қызметін атқарып тұр.

-уыш, -уіш жұрнақтары арқылы *бейімдеуіш (адаптер), реттеуіш (регулятор), тежеуіш (тормоз), өлшеуіш (измеритель), дәнекерлеуіш (паяльник), тіркеуіш (регистратор), санауыш (счетчик)* т.б. терминдер жасалған.

4-тапсырма. Мәтіннен синтетикалық тәсіл арқылы жасалған терминдерді тауып, жасалу жолдарына назар аударыңыз.

Компьютердің құрылғылары **Дербес ЭЕМ. Дербес ЭЕМ-нің элементтік базасы**

Дербес ЭЕМ-нің (ДЭЕМ) элементтік базасы болатын электрондық компоненттері ақпарат өңдеудің белгілі бір қызметін немесе оны сақтау ісін атқарады. Мұндай компоненттер *интегралдық сұлбалар* деп аталады. Интегралдық сұлба металдан не пластмассадан жасалған қорапқа салынған жартылай өткізгішті кристалдардан тұрады. Жіңішке жіп секілді арнайы сымдар осы кристалды қораптың шеткі тақшаларымен жалғастырады.

Интегралдық сұлбаларды жасау, тексеру, олардың сапаларын бақылау – барлығы да автоматтандырылған, оның үстіне оларды сериялық түрде шығару да меңгерілген. Интегралдық сұлбаларды шығаруды баспаханалардағы кітапты көбейтіп шығарумен салыстыруға болады. Олар өздерінің атқаратын функцияларына қарай ЭЕМ-нің әртүрлі тетіктерінің – шифраторлардың, сумматорлардың, күшейткіштердің түрлеріне байланысты бөлек-бөлек топтарға жіктеліп, серияларға бөлініп шығарылады.

Бұл сұлбалардың *интегралдық* (біріктірілген) деп аталу себебі олардың бір кристалы күрделі логикалық функциялардың белгілі біреуін орындай алады, сосын олардан транзисторлар мен диодтардан құрастырылатын сияқты машина қондырғылары оңай жасалады.

ДЭЕМ құрамына кіретін барлық құрылғыларды олардың функционалдық белгілеріне қарай екіге бөлу қалыптасқан, олар: жүйелік блок және сыртқы құрылғылар.

Жүйелік блок мыналардан тұрады:

- микропроцессор;
- оперативті есте сақтаушы құрылғы немесе жедел жады;
- тұрақты есте сақтаушы құрылғы;
- қоректену блогы мен мәлімет енгізу-шығару порттары.

Ал сыртқы құрылғылар былайша бөлінеді:

- ақпарат енгізу құрылғылары;
- ақпарат шығару құрылғылары;
- ақпарат жинақтауыштар.

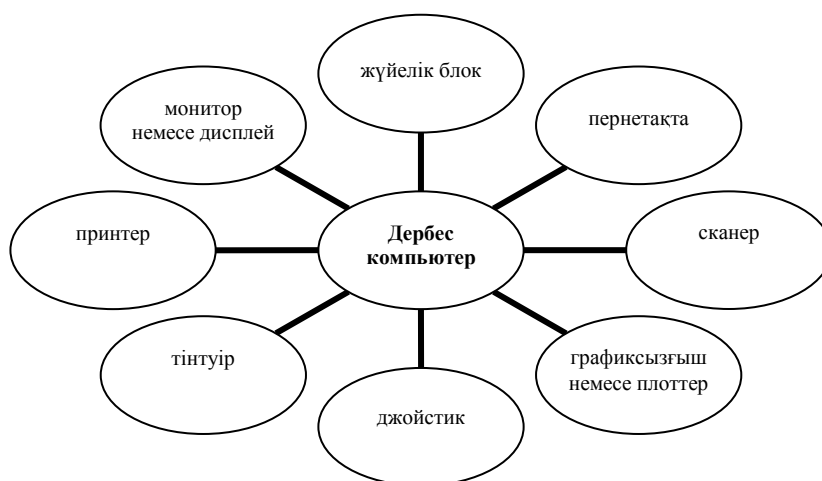
Ақпарат пен басқару командаларын енгізетін негізгі құрылғыларға *пернетақта (клавиатура), тінтуір және сканер (із кескіш)* жатады. Осындай функцияларды бұлардан өзге жарық қаламұштары, жарық сезгіш планшеттер, джойстиктер (ұршық тәріздес тетік) және басқа да мәселелерді шешуге қолданылатын құралдар орындайды.

5-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіз.

1. Интегралдық сұлбалар деп нені айтады?
2. Интегралдық сұлба неден тұрады?

3. Өздерінің атқаратын функцияларына қарай олар қалай бөлінеді?
4. Интегралдық сұлбалар деп аталу себебі неліктен?
5. Жүйелік блок неден тұрады?
6. Сыртқы құрылғылар қалай бөлінеді?
7. Негізгі құрылғыларға нелер жатады?

6-тапсырма. Төмендегі тірек сызба негізінде «IBM дербес компьютерінің негізгі блоктары» тақырыбына шағын әңгіме құрастырыңыз.

7-тапсырма. Мәтінді аударыңыз.

Қарапайым мәліметтер базасы компьютердің дискісінің бір немесе бірнеше файлында орналасады. Мұндай мәліметтермен бір адам жұмыс істей береді. Ал егер мәліметтер базасы үлкен компания үшін құрылған болса ше? Ондайда бұл мәліметтерді бір мезетте екі-үш адам пайдалануына тура келеді. Ал ол компаниялардың филиалдары әр жерде және бір-бірінен қашық орналасса ше? Мұндай да мәліметтер базасын қажет еткендер уақытын қалай пайдалана алады? Әрине мәліметтерді курьерлер арқылы жеткізіп отыруға болатын шығар, оны көзіңізге елестетіп көріңізші, оңай жұмыс деп айта қоймаспыз.

Сол компьютерлерді бір компьютерлік желіге біріктіріп мәліметтер базасын серверге (негізгі ЭЕМ) орналастыру керек. Желінің жұмыс стансалары зерделі терминал рөлін атқарып, қажетті мәліметтерді керек кезінде мәліметтер базасының басқару жүйесі орналасқан серверден сұрап, оның дискісінен алып отырады. Мәліметтер базасының басқару жүйесі орналасқан серверге сұраныс түскен соң, керекті мәліметтер жұмыс стансаларына жіберіліп отырады. Мұндайда база орналасқан сервер құрамында дисплей мен пернелік тақта болғанымен, олар әдеттегідей жұмыс тәртібінде пайдаланылмайды. Серверлік компьютер әр жерде орналасқан ЭЕМ-дермен (яғни мәліметті пайдаланатын адаммен) тек желілік байланыс арқылы ғана мәліметтер алмаса алады.

Терминал (енгізу-шығару құрылғысы) рөлінде дербес компьютер тұрғандықтан сервер қорларын көптеген жұмыстардан босатып, мәліметтерді қосымша өңдеуді терминалдарда орындауға мүмкіндік бар. Бұлай мәлімет өңдеу тәсілі терминалдар саны көбейген сайын бүкіл жүйенің жұмыс өнімділігін арттыруға үлкен себебін тигізеді.

Егер жұмыс стансасының операциялық жүйесі ретінде Windows пайдаланылса, кез келген адам мәліметтер базасынан сұрайтын мәліметін Winword мәтіндік процессор форматында немесе Excel электрондық кестесі форматында көрсете алады. Алынған мәліметтік құжаттарды форматтап алған соң, лазерлік принтерде (әрине, желіге жалғанған болуы тиіс) әдейілеп қағазға басып алуға болады. Мұның бәрін тек экран мен пернеліктен тұратын жеке пайдаланылатын компьютерде іске асыру мүмкін емес.

Сонымен дербес компьютерлер желісі әрбір қызмет кеңсесінде бүкіл ұжым пайдаланатын мәліметтер базасын ұйымдастыра алады. Егер компьютерлер бір-бірімен байланыспаған болса, онда мұндай мүмкіндікке қол жеткізе алмаймыз.

8-тапсырма. Мәтінді қазақ тіліне аударыңыз.

Единицы измерения информации

Современные компьютеры могут работать с пятью видами информации: числовой, текстовой, графической, звуковой, видеоинформацией.

Все эти пять видов информации вместе называют одним словом: мультимедиа. Если компьютер может работать со всеми этими пятью видами информации, то его называют мультимедийным.

Любой вид информации преобразуется компьютером в цифровую информацию в двоичном виде. Наименьшей единицей информации является бит, т.е. двоичный разряд, который может принимать значение 0 или 1 «да» и «нет», «+» и «-» («есть сигнал» и «нет сигнала»). Как правило, команды компьютеров работают не с отдельными битами, а с восемью битами сразу. Восемь последовательных битов составляют байт. В одном байте можно закодировать значение одного символа из 256 возможных.

1.2 Лексика-семантикалық тәсіл

Лексика-семантикалық тәсілде сөздің құрамы, тұлғасы ешбір өзгеріске түспейді, өзгеріс тек сөздің мағынасында ғана болады. Сөз дыбыстық, морфемдік құрамын сақтай отырып, тілдегі бұрынғы қолданылып жүрген мағынасының үстіне жаңа мағына қосып алады, тілде жаңа мағынасында да қолданыла бастайды. Сөздің тек мағынасында өзгеріс болғандықтан, бұл тәсіл лексика-семантикалық тәсіл аталған. Мысалы, энергетика саласындағы *көз, қор, шама, өріс, желі* т.б. терминдердің мағыналары тілдегі түрлі қолданыста қалыптасқан (2 кесте).

2 кесте – Техника терминдері жасалуының лексика-семантикалық тәсілі

мысал	мағыналары	информатика саласына байланысты мысалдар
көз	1) көру мүшесі; 2) бір нәрсенің шығар жері, қойнауы.	ақпарат көзі (источник информации), жарық көзі (источник света)
қор	1) мол жиналған мәлімет; 2) бір нәрсенің жиналып қалған запасы.	ақпарат қоры (запас информации), апаттық қор (аварийный резерв)
шама	1) адам бойындағы күш, қуат; 2) заттың болжалды көлемі, мөлшері.	шаманың сынақтық мәні (испытательное значение величины), шаманың кепілдік мәні (гарантируемое значение величины)
өріс	1) мал жайылымдық жер; 2) даму, өркендеу.	электр өрісі (электрическое поле), магнит өрісі (магнитное поле)
желі	1) негіз, арқау, өзек; 2) байланыс, жалғастық, сабақтастық.	электр желісі (электрическая линия), байланыс желісі (линия связи)

9-тапсырма. Сөйлемдердегі лексика-семантикалық тәсіл арқылы жасалған терминдердің мағынасын түсіндіріңіз.

1. Тізбектегі айнымалы синусоидалы ток синусоидалы электр қозғаушы күшінің әрекетінен ауады.

2. Тұйықталған өткізгішті магнит өрісінде айналдырғанда осы өткізгіште индукцияланған ЭҚК шамасын анықтауға болады.

3. Айнымалы токтың қуаты кернеу мен токтың көбейтіндісімен анықталатыны белгілі.

10-тапсырма. «Кім көп сөз құрайды?» Төмендегі берілген сөздерден бірнеше жасырын сөздерді табыңыз. *Үлгі: бағдарлама (программа), бағдар (направление), алма (яблоко), ара (пчела), бар (есть), аға (брат).*

Пернетақта, ақпараттық.

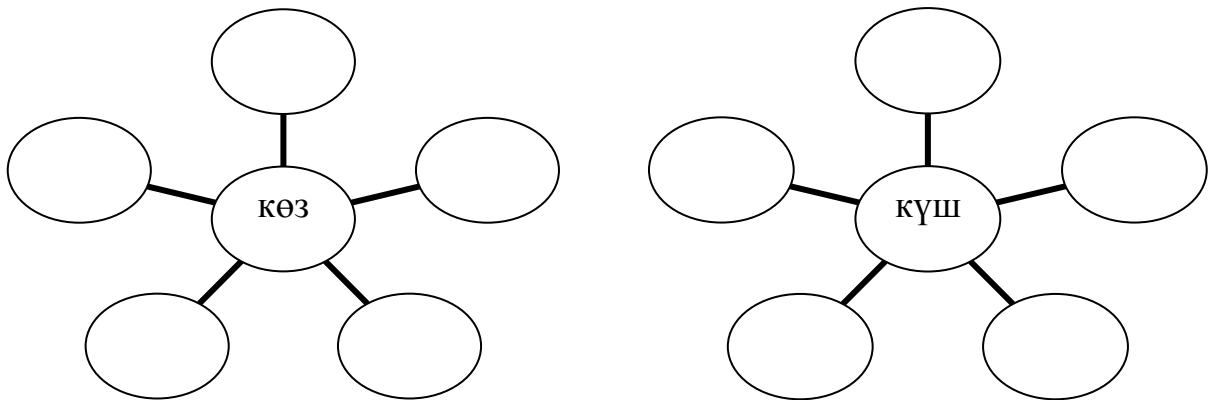
11-тапсырма. Жақша ішіндегі сөздерді қазақ тіліне аударыңыз.

Провайдер – бұл (организациями и частным лицам) Internet қызметтерін ұсынатын компания. (В качестве провайдеров) жекеменшік арнайы маманданған формалар да, ірі телефон компаниялары да қызмет істей алады.

Мәліметтерді жеткізу жылдамдығы – уақыт бірлігінде модем арқылы өтетін (количество бит информации). Коммутацияланатын желі бойынша (соединение через модем) – бұл Internet-ке қосылудың ең сенімді, бірақ ең

баяу түрі. Енді бір түрі – кабельді модем, DSL, жерсерігі арқылы (является широкополосное соединение).

12-тапсырма. Сөз тіркестерін құрастырыңыз.

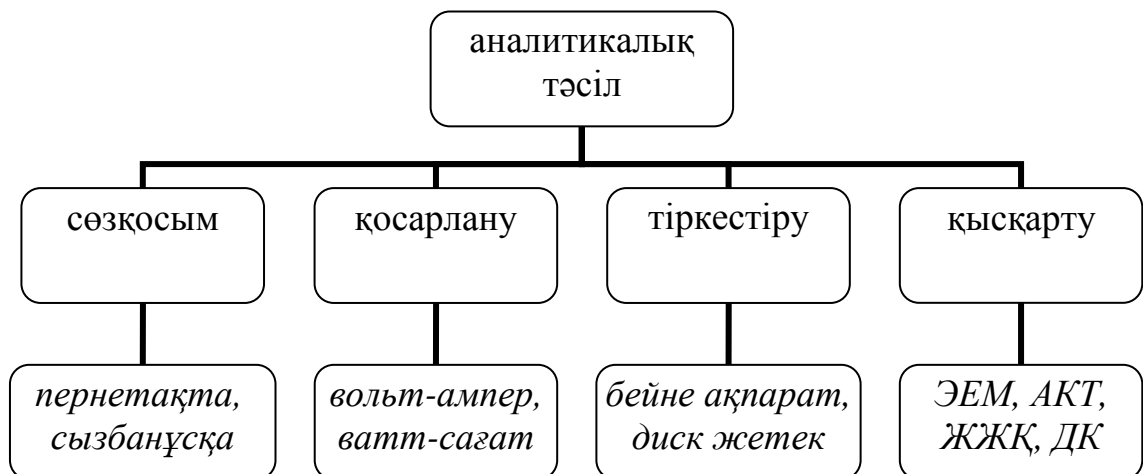

1.3 Аналитикалық тәсіл

Сөзжасамның аналитикалық тәсілі, яғни сөздердің тіркесуі, бірігуі, қосарлануы, қысқартылуы арқылы термин атауын жасау терминологияда өнімді тәсілдердің бірі болып табылады.

Техника терминдерінің *аналитикалық тәсілі* тірек-сызба негізінде берілді (3 кесте).

3 кесте – Техника терминдерінің аналитикалық тәсілі

13-тапсырма. Терминдердің жасалу тәсілдеріне информатика мамандығына қатысты әдебиеттерден мысал келтіріңіз.

14-тапсырма. Төмендегі үлгі бойынша берілген әріптерден басталатын кәсіптік терминдерді теріп жазыңыз.

әріптер	терминдер		
	грамматикалық	информатиканың	интерноционалдық
к о м п д с б ш ф ц ж т	көсемше	компьютер	компьютер

15-тапсырма. Белгіленген сөздерге қарама-қарсы мәндегі сөздерді, асты сызылған сөздерге мағыналас сөздерді тауып жазыңыз.

1. Кез келген компьютер *бірнеше* құрылғыдан тұрады.
2. Әрбір *сыртқы* құрылғы компьютердің процессорымен арнайы блоктар – адаптер немесе контроллер арқылы жалғасады.
3. Ақпарат ұсынудың тәсілі *көлемді және күрделі* болып келеді.
4. Ғылыми ақпарат жинау саласында ақпарат көлемінің *артуына* екі есе көбейіп отырады.
5. Екіншісі – *теріс* зарядталған.
6. Ом заңы бойынша құйынды токтың күші азаяды.
7. *Тұрақты* ток генераторлары арасында ерекше кең тарағандары: параллель және аралас қыздырғыштары бар генераторлар.
8. Термоэлементте қыздырғыштың *ішкі* энергиясы электр энергиясына түрленеді.
9. Өткізгіштердің *көлденең* қимасы бірдей.
10. *Қазіргі* автоматты басқару жүйелерінің ішіндегі маңызы бар техника - компьютер.

2 Аббревиатуралар

Аббревиатура (лат. *ab* – бастапқыдан, *brevio* – қысқарту) – қысқартылып жазылатын сөз тіркесі. Аббревиатураның 2 түрі бар.

Инициалдық аббревиатура. Бұл – қысқартылып жазылған сөз тіркесіндегі басқы әріптерден немесе дыбыстардан ғана құралған аббревиатура. Мысалы: *АЭС* (Атом электр стансасы), *ЖЭС* (Жылу электр стансасы), *МАЭС* (Мемлекеттік аудандық электр стансасы), *ЖЭО* (Жылу электр орталығы).

Буындық аббревиатура (күрделі қысқартылған сөз). Бұл – сөз тіркесіндегі сөздердің бастапқы буындарынан немесе алғашқы сөздегі бастапқы буын мен соңғы сөздің тұтастай тіркестірілуінен құралатын, басқа да жолдармен жасалатын аббревиатура. Мысалы: *ұжымшар* (ұжымдық шаруашылық), *ҚазТАГ* (Қазақ телеграф агенттігі), *автокөлік* (автомобиль көлігі).

16-тапсырма. Мәтіндегі аббревиатураларды теріп жазыңыз.

Графиктік адаптерлер

Монитор немесе дисплей – ДЭЕМ-ге міндетті түрде қажет шеткері құрылғы, ол компьютердің жедел жадында өңделетін ақпаратты экранда көру үшін қажет. Экран түстеріне қарай дисплейлер монохромды (ақ-қара) және түрлі-түсті болып, ал экранға шығарылатын ақпарат түрлеріне байланысты символдық (тек символдық ақпарат) және графиктік (символдық және оған қоса графиктік ақпарат) болып бөлінеді.

ЭЕМ-нің бейнелік құрылғысы екі бөліктен: монитор мен адаптерден тұрады. Біз тек мониторды көреміз, ал адаптер ЭЕМ қорабының ішінде орналасқан мониторды басқару блогы. Монитордың өзінде тек электрондық-сәулелі түтікше бар. Ал адаптерде бейне сигналдарын беретін логикалық сұлбалар орналасқан.

Электрондық сәуле экранда секундтың 1/5 бөлігінде жүріп өтеді, бірақ экран бейнесі одан жай өзгереді. Сондықтан экранның бір көрінісі үшін бейне сигналды бірнеше рет қайталап беріп отыру керек. Адаптерлерде бейнелер көрінісін сақтауға арналған бейнелік жады бар.

Адаптердің бейнелеу қабілеті оның графикалық режимде экранда көрсетіле алатын бір жолдағы нүктелер (пиксельдер) санына байланысты. Мысалы, 720*348 мүмкіндікті немесе одан да жоғары монитор вертикаль (тік) бағытта 348 жол-нүктені көрсете алады, ал оның әр жолында 720 нүкте бар. Баспахана жүйелерінде 800*600 немесе 1024*768 мүмкіндікті немесе одан да жоғары мониторлар қолданылып жүр. Бірақ олар қымбатырақ тұрады.

Экран бетінің мөлшері диагональ стандарт (14 дюйм – 1 дюйм=2,54 см) бойынша жасалады, үлкейтілген (15 дюйм) және теледидар (17, 20 және 21 дюйм – диагонали бойынша 54 см-ге дейін) тәрізді болып та жасалғандары кездеседі, олар түрлі-түсті (16 млн-нан бірнеше ондаған млн түстерге дейін) немесе ақ-қара болып та шығарыла береді.

Адаптерлер стандартты түрлі-түсті монитордағы түстер палитрасын (жиынын) анықтайды: CGA (ескі модель) стандартты режимде 4 түспен, EGA – 64 түспен, VGA – 256 түске дейін, ал SVGA – миллионнан аса түстермен жұмыс істей алады. Бірақ символдық режимде көрсетілген стандарттағы экрандардың барлығы да 16 түсті ғана қолданады.

17-тапсырма. Аббревиатураның екі түріне терминологиялық сөздіктен бірнеше мысал келтіріп жазыңыз.

18-тапсырма. Төмендегі тірек сызба негізінде «Информатика» тақырыбына шағын әңгіме құрастырыңыз.

19-тапсырма. Мәтіннің мазмұнын өз сөзіңізбен баяндаңыз.

Қоғамды ақпараттындыру

Қоғамды ақпараттындыру – бұл глобалды әлеуметтік процесс, өйткені қоғамдық өндіріс саласында қазіргі заманғы микропрцессорлық және есептеуіш техника, сонымен қатар ақпаратты алмасудың әртүрлі құралдары базасы негізінде жүзеге асатын басты қызмет түрі ақпаратты жинау, жинақтау, өңдеу, сақтау, тасымалдау және пайдалану болып табылады. Қоғамды ақпараттандыру қамтамасыз етеді: баспа қорында, ғылыми, өндірістік және басқа да қызмет түрлерінде шоғырланған, үнемі дамудағы қоғамның интеллектуал потенциалын, қоғам өндірісінің барлық саласының дамуын көрсететін ғылыми, өндірістік ақпараттық технологияларын интеграциялау, еңбек қызметін интеллектуалды белсенді түрде пайдалану; ақпараттық қызмет етудің жоғары деңгейі, қоғамның ке келген мүшесінің шынайы ақпаратты алу мүмкіндігі, көрсетілетін ақпаратты визуалдау, пайдаланылатын әдебиеттер маңыздылығы. Ақпараттық жүйенің қандай да бір саласындағы, белгілі бір уақыт кезеңінде қоғамға қолайлы болатын, ақпараттың барлық массивін пайдалануға негізделген ашық ақпараттық жүйелерді пайдалану, қоғамды адамгершілікке және демократияландыруға жетелейді, оның мүшелерінің әл-ауқатының деңгейін көтереді.

Қоғамды ақпараттандырумен байланысты өтетін процестер тек қана ғылыми – техникалық прогрестің қарқынды дамуы мен адамның қызметінің барлық түрлерін интеллектуалдауға әсер етіп қана қоймай, сонымен қатар индивидтің шығармашылық потенциалының дамуын қамтамасыз ететін социумның сапалы жаңа ақпараттық ортасын жасауға мүмкіндік береді. Қазіргі заманғы ақпараттану процесінің басты бағыттарының бірі – білімді ақпараттандыру. Өндіріске автоматтандырылған жүйелерді, программалық басқарудың микропроцессорлық құралдар мен құрылғылар, роботтар және өңдейтін орталықтарды ендіруге негізделген ғылыми-техникалық прогрестің дамуы қазіргі қоғам алдындағы маңызды мақсат.

Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «*XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры*» деп аталады. Қазақстан Республикасы да ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белгісі – қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді.

Қоғамның еңбекке жарамды халқының жоғары кәсіптік бөлігінің интеллектуалды қызметінің өнімі болып табылатын, ақпараттық ресурстарды барлық жерде пайдалану, жас ұрпақтан творчестволық белсенді резервті дайындау қажеттілігін анықтайды.

3 Анықтаманың конструкциясы

1. Не не деп аталады?
2. Нені не деп атайды? // Нені не деп атаймыз?
3. Не дегеніміз не?

20-тапсырма. Берілген үлгі бойынша төмендегі анықтамаларды өзгертіп, орыс тіліне аударыңыз.

Үлгі: информатика: 1) ЭЕМ арқылы ақпаратты жинау, сақтау, түрлендіру, жеткізу және оны пайдалану заңдылықтары мен тәсілдерін зерттейтін жаңа ғылыми пән *информатика* деп аталады; 2) ЭЕМ арқылы ақпаратты жинау, сақтау, түрлендіру, жеткізу және оны пайдалану заңдылықтары мен тәсілдерін зерттейтін жаңа ғылыми пәнді *информатика* деп атайды; 3) *информатика* дегеніміз - ЭЕМ арқылы ақпаратты жинау, сақтау, түрлендіру, жеткізу және оны пайдалану заңдылықтары мен тәсілдерін зерттейтін жаңа ғылыми пән.

Енгізу құрылғысы ақпаратты компьютерге енгізу қызметін атқарады.

Есте сақтау құрылғысы программаларды, мәліметтерді және жұмыс нәтижелерін компьютер жадына сақтауға арналған.

Шығару құрылғысы компьютердің жұмыс нәтижесін адамдарға жеткізу үшін қолданылады.

21-тапсырма. Мәтінді оқыңыз, аударыңыз.

Қосымша құрылғылар

Модемдер (модулятор-демодулятор) компьютерлер арасында мәлімет алмасу үшін керек, олар негізінен мәліметті жеткізу жылдамдығына қарай топтарға бөлінеді. Қазіргі кезде олардың жылдамдығы 2400 бит/сек – 25000 бит/сек аралығында. Олар мәлімет алмасу процедурасының белгілі бір стандарттары (протоколы) бойынша жұмыс атқарады. Компьютер желісіне (Internet, Relkom, FidoNet т.б.) немесе электрондық почтаға байланысты ең керекті құрылғы телефон арналарына қосылған осы модем болып саналады.

Бұлардан басқа факс-модемдер бар, олар модем мен факсимильдік байланыс аппаратының функцияларын бірге атқарады. Факс-модемді пайдаланып, мәтіндік мәліметті тек өз абоненттеріңіздің компьютеріне емес, жай қарапайым факс аппаратына да жіберуге және қабылдауға болады. Факс-модемдер жай модемдерден қымбат емес, бірақ атқаратын қызметі әлдеқайда мол.

Қазіргі кездерде ЭЕМ-нің мультимедиа мүмкіндігі жайында көп айтылып жүр. Мультимедиа – ақпаратты бейнелеудің ең керекті түрі. Ол экранға мәліметтерді түрлі-түсті мәтіндік, графикалық, дыбыстық мүмкіндіктерді біріктіре отырып шығарады, ЭЕМ-нің барлық жылжыту, сөйлету, музыка беру жақтарын толық пайдаланады. Мұндай мүмкіндік компьютердің қосымша дыбыстық құрылғысы мен CD-ROM дискісі бар және онда бейнелік фильмдерді, фонограммаларды, түрлі-түсті гаммаларды көрсету жақтары толық қамтылған. Мультимедиа компьютер фотоаппараттарды, бейне магнитофондарды, бейне-камераларды қосуға арналған арнаулы бейнелік тақшамен жабдықталады, ол көптеген бейнелік суреттерді өңдегенде қажет болады.

22-тапсырма. Мәтінді оқыңыз, аударыңыз.

Жаңа ақпараттық технологиялар

Ақпараттық - коммуникациялық технология – электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді.

Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз - білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны оқушыға беру үдерісі. Ақпараттық технологияларды сабақта пайдаланудың *негізгі мақсаты*: Қазақстан Республикасында біртұтас білімдік ақпараттық ортаны құру, жаңа ақпараттық технологияны пайдалану, Қазақстан Республикасындағы ақпараттық кеңістікті әлемдік білім беру кеңістігімен сабақтастыру.

Ақпараттық технологиялардың негізгі міндеттері:

Сабақта ақпараттық технологиялар құралдарын қолдану;

Практикалық шараларды анықтап, жүзеге асыру;
Ғылыми-ізденушілік және оқу-әдістемелік жұмыстар жүргізу.

Ақпараттық технологиялардың қағидалары:

- жеке тұлғаның интелектуалдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту;

- технологиялық құрал арқылы алынатын білімдер мен мәліметтердің түсініктілігі;

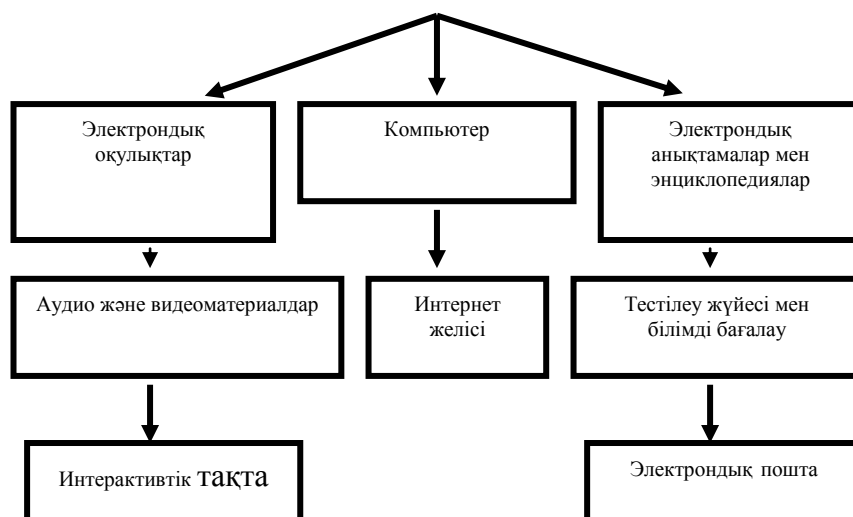
- білім мен тәрбиенің бірізділігі;

- жалпы компьютерлік сауаттылық;

- оқыту мен тәрбиелеудің жылдамдығы.

Жаңа ақпараттық технология құралдары оқыту құралы қызметін атқарады. Оларға мыналар жатады (4 кесте).

Жаңа ақпараттық технология құралдары:

4 кесте - Жаңа ақпараттық технология құралдары.

Ақпараттық-коммуникациялық технология – электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Физика пәніне ақпараттық әдістемелік материалдарды, коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді.

23-тапсырма. Берілген сөз тіркестерінен сөйлем құраңыз.

Ақпараттық жүйе, деректердің тууы, ақпаратты қорғау, есептеу техникасы, деректерді түрлендіру, жобалауды автоматтандыру.

24-тапсырма. Дұрыс сәйкестігін табыңыз.

1	ақпарат алмасу	1	магнитные ленты
2	ақпарат жинау, сақтау, түрлендіру, жеткізу және оны пайдалану	2	принцип работы
3	ғылыми-техникалық үдеріс	3	источник электрической энергии
4	магниттік таспалар	4	продукт информатики
5	жұмыс істеу принципі	5	сбор, сохранение, преобразование, доставка и использование информации
6	дыбыстық сигналдар	6	обмен информации
7	магниттік жазба	7	электрический ток
8	электр энергиясының көзі	8	звуковые сигналы
9	электр тогы	9	научно-технический процесс
10	информатика өнімі	10	магнитная запись

4 Аударма туралы

Аударма дегеніміз – бір тілде берілген ақпаратты екінші тілдің тәсілдерімен басқа тілге жеткізу. Аударманың бірнеше түрлері бар.

Сөзбе-сөз дәлдік немесе сөзбе-сөз аударма дегеніміз – грамматикалық оралымдарды механикалық түрде көшіру, жеке тілдік бірліктерінің мағынасын беру, терминологиялық және лексикалық тәсілдерді дұрыс таңдамау, түпнұсқа сөйлемдерінің құрылымын өзгертпей сақтау, аудармашыға еркіндік бермеу. Мұндай аударма сапасыз аударма ретінде саналуы мүмкін. Бірақ сөзбе-сөз аударманың артықшылығы да бар, ол аударманың ең объективті түрі болып есептеледі. Бастапқы мәтіннің жеке тілдік бірліктерінің мағынасын бере отырып, синтаксистік конструкцияларды көшіріп бере отырып, аудармашы өзіне еркіндік бере алмайды. Сөзбе-сөз аударманың кемшілігі – аударманы қолданатын адамның коммуникативтік мүмкіндіктерін ескермеу.

Мағыналық дәлдікке немесе мағыналық аудармаға екі тілдің стильдік ерекшеліктерін терең біліп, сөйлемдегі сөздердің орын тәртібі мен сөйлемдер құрылымындағы айырмашылықтарды біліп, керек кезінде түпнұсқаның мағынасын сақтау үшін сөзбе-сөз аударудан аулақ болғанда ғана қол жеткізуге болады.

Мағынасын сақтап аударуды еркін аударма деп те атайды. Еркін аударма аудармашыға түпнұсқа мәтінін түсіндірулер мен қосымшалар, түбегейлі өзгертулер арқылы жеткізуге шексіз мүмкіндіктер береді. Сол себептен еркін аударма объективті емес, өйткені аударылатын мәтінді жазған адамның дәл солай дегеніне ешкім кепілдік бере алмайды. Көптеген жағдайларда, мысалы, келісімшарттарды, маңызды құжаттарды аударғанда ол жарамсыз болып қалады.

Нағыз аударма сөзбе-сөз аударма мен еркін аударманың жиынтығы болып табылады. Сөзбе-сөз аудармадан бастапқы мәтінге мүмкіндігінше

мағыналық және құрылымдық жағынан жақындықты алады, бірақ бұл тілдік норманы бұзбауы және түсініксіздік туғызбауы керек. Түсініксіздік туған жағдайда және барабарлық болмаған жағдайда бейімдеуді қолдануға болады, бірақ ол шектеулі көлемде болуы керек. Түпнұсқаға мағыналық-құрылымдық жақындықтан шегіну, яғни бейімделу қажеттіліктен туындаған амалсыз шара ретінде қарастырылады.

25-тапсырма. Мәтіннің сөзбе-сөз аудармасын жасаңыз.

Классификация информационных систем по функциональному признаку и уровням управления

Что означает функциональный признак

Функциональный признак определяет назначение подсистемы, а также ее основные цели, задачи и функции. Структура информационной системы может быть представлена как совокупность ее функциональных подсистем, а функциональный признак может быть использован при классификации информационных систем.

В хозяйственной практике производственных и коммерческих объектов типовыми видами деятельности, которые определяют функциональный признак классификации информационных систем, являются: производственная, маркетинговая, финансовая, кадровая.

Производственная деятельность связана с непосредственным выпуском продукции и направлена на создание и внедрение в производство научно-технических новшеств.

Маркетинговая деятельность включает в себя:

- анализ рынка производителей и потребителей выпускаемой продукции, анализ продаж;
- организацию рекламной компании по продвижению продукции;
- рациональную организацию материально-технического снабжения.

Финансовая деятельность связана с организацией контроля и анализа финансовых ресурсов фирмы на основе бухгалтерской, статистической, оперативной информации.

Кадровая деятельность направлена на подбор и расстановку необходимых фирме специалистов, а также ведение служебной документации по различным аспектам.

Указанные направления деятельности определили типовой набор информационных систем:

- производственные системы;
- системы маркетинга;
- финансовые и учетные системы;
- системы кадров (человеческих ресурсов);

- прочие типы, выполняющие вспомогательные функции в зависимости от специфики деятельности фирмы.

В крупных фирмах основная информационная система функционального назначения может состоять из нескольких подсистем для выполнения подфункций. Например, производственная информационная система имеет следующие подсистемы: управления запасами, управления производственным процессом, компьютерного инжиниринга и т.д.

26-тапсырма. Белгіленген сөздерге мағыналас сөздерді тауып жазыңыз.

Операциялық жүйе (ОЖ) – пайдаланушы есебін шешу мақсатында пайдаланылатын компьютердің аппараттық және программалық құралдарын басқаратын программалар кешені.

Операциялық жүйе әдетте компьютердің сыртқы жадында сақталады. Компьютерді іске қосқанда ол дискілік жадыдан оқылып, жедел есте сақтау құрылғысында орналасады. Бұл үдерісті операциялық жүйені жүктеу деп атайды.

Операциялық жүйелер бір-бірінен компьютердің негізгі ресурстарын басқаратын ішкі алгоритмдерінің іске асырушы мүмкіндіктерімен, аппараттық платформа типтерімен, пайдаланылу салаларымен және басқа да қасиеттерімен ерекшеленеді.

Бір мезгілде орындалатын программалар саны бойынша операциялық жүйелер біресептік және көпесептік болып бөлінеді.

Бір мезгілде жұмыс істейтін пайдаланушылар саны бойынша операциялық жүйелер бір пайдаланушы және көп пайдаланушы деп бөлінеді.

Уақытты бөлу жүйелері компьютер жұмысын процессор бір есептен екіншісіне кезекпен ауысуын қамтамасыз ететіндей етіп ұйымдастырады.

Нақты уақыт жүйелері әртүрлі техникалық нысандарды (спутник, ғылыми тәжірибелік қондырғы, сандық программалық басқаруы бар станок) немесе технологиялық үдерістерді (домен үдерісі, гальвандау желісі) басқаруға қолданылады.

27-тапсырма. «Біздің университеттегі компьютерлік сыныптар» тақырыбына шағын әңгіме жазыңыз.

28-тапсырма. Мәтіндегі сөйлемдерді тиісті сөздермен толықтырыңыз. Аударыңыз.

Қажетті сөздер: түрі, орнатылды, пайдаланушыларға, кітапханаларға, үстелі, таныс, белгілі.

Windows 95-98. 1995 жылғы 24 тамызда Microsoft корпорациясы ... принципті түрдегі жаңа 32 разрядты шағын ДК-ға арналған Windows 95 операциялық жүйесін ұсынды. Ең басында Windows 95 бұрынғы Windows 3.X жүйесінің үстіне ... , ал оның өзіндік «жаңаруы» Windows 3.X құрамына кіретін ... ғана қатысты болды. Тек біраздан соң ғана дүниеге «жеке» Windows 95-тің іске асқан ... келді.

Windows 95 жүйесінде пайдаланушыларға ... болып қалған есептер панелі бар, сағат, дыбыс реттеушісі, пернетақтада System Tray ауыстырғышы орналасқан, ал жұмыс ... «Мой компьютер» және «Корзина» жарлықтары бар терезелік интерфейсімен

📖 Білгенге – маржан. Мақалдың мәнін түсінейік!

«*Тау мен тасты су бұзар, адамзатты сөз бұзар*» – табиғаттың заңды құбылысы: толассыз ағып жатқан су тауды бұзып, таудағы тасты да мұжып тоздыратындай, адам баласын да тура жолдан шығарып, теріс жолға салатын да, асып-тасытатын да, көңілін басып, жасытатын да – бәрі-бәрі оң-теріс, артық-кем, ойлы-ойсыз айтылған сөзге байланысты.

«*Шешінген судан тайынбас*» – көп ойланып-толғанып бір нәрсені істеуге шешім қабылдаған, шешіне кіріскен адам да оны орындаудан, аяғына дейін жеткізуден тайынбайды, қиындылығын, қауіптілігін сезсе де тәуекелге барады.

4.1 Аудармаға қойылатын талаптар

Аудармаға мынадай талаптар қойылады:

1) *Дәлдік (точность)*. Аудармашы автордың ойын толығымен аудармада жеткізуі тиіс. Мәтіндегі ойлардың негізгі сипаты ғана сақталмауы тиіс, сонымен бірге айтылған ойдың ньюанстары мен белгілері де сақталуы тиіс. Автордың айтқан ойларын жеткізе отырып, сонымен бірге аудармашы өз жанынан ештеңе қосуға, толықтыруға және оны түсіндіруге тиіс емес.

2) *Ықшамдылық (краткость)*. Аудармашы көп сөзді болмауы керек, ойлары барынша ықшамды және мәнерлі (үйлесімді) түрде мазмұндалуы тиіс.

3) *Айқындылық (ясность)*. Аудармада тілдің жеңілдігі мен ықшамдылығы аса қажет. Қабылдауға қиындық туғызатын күрделі және екі ұшты оралымдардан бас тартқан жөн. Ой қарапайым әрі айқын, баршаға түсінікті тілмен жеткізілуі тиіс.

4) *Әдебилік (литературность)*. Аударма әдеби тілдің жалпыға бірдей тұтастай нормасына сай жасалуы қажет. Әрбір сөйлем түпнұсқаның синтаксистік құрылымындағы аударма тіліне жат ешқандай тұспалдау байқатпай, нақты және табиғи түрде айшықталып тұруы тиіс. Шетелдік сөздерге калька жасаудан бойды аулақ салып, сөздіктер мен анықтамалық әдебиеттің көмегіне сүйене отырып, аударма тілінде балама терминдер табуға тырысу керек.

📖 Білгенге – маржан. Мақалдың мәнін түсінейік!

«*Қазаншының еркі өзінде, қайдан құлақ шығарса*» – әрбір адам өз ісін қалай бастап, қалай аяқтаймын десе де өз еркі; сондай-ақ іс басындағы адамның да өз қарамағындағы шаруаны қалай басқарып, қалай меңгеріп, немен аяқтаймын десе де, өз ықтиярында, біреумен ақылдасу, кеңесу де – өз еркінде деген сөз.

29-тапсырма. Мәтіннің мағыналық аудармасын жасаңыз.

Ақпарат және ақпараттану негіздері

XX ғасырдағы мен өндірістің жедел өркендеп дамуы қажетті ақпаратты адамның тез қабылдауына мүмкіндік береді. Бұдан ақпаратты кластарға, тақырыптық топтарға бөлу, оларды сақтау, өңдеу, керек кезде шапшаң іздеп таба білу және өзгерту заңдылықтарын зерттеу қажеттілігі туындайды. Осы мәселелерді зерттейтін, өмір талабынан пайда болған жаңа ғылым саласы ақпараттану деп аталады. Бұрын бұл ғылым техника саласының кибернетика деп аталатын бөлігі ретінде қарастырылған болатын.

Ақпараттану-адам қызметінің әр түрлі саласында пайдаланылатын ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу, түрлендіру және тарату әдістерін үйрететін ғылыми пән.

Ақпараттанудың негізгі объектісі, яғни шикізаты мен беретін өнімі ақпарат болып табылады. Сондықтан ақпарат ұғымы ақпараттану ғылымы мен ЭЕМ-да жұмыс істеудің ең маңызды атауларының бірі болып есептеледі. “Ақпарат” термині латынның “түсіндіру, баяндау, білу” деген ұғымдарын білдіретін сөзінен шыққан.

Ақпарат – қоршаған орта мен онда болып жатқан әр түрлі құбылыстар туралы мәліметтер жиынтығы.

Ақпараттындыру – әлемдегі қазіргі тоқырауға қарамастан тоқтаусыз дамып келе жатқан экономиканың бірден-бір саласы. Бұл ақпаратты тиімді пайдаланудың арқасында өндірісте энергияны, еңбекті, шикізатты барынша аз жұмсап, үнемдеудің нәтижесінде болса керек.

Ақпарат – адамзаттың дамуы барысында еш тозбайтын, қайта жаңа сапаға өтіп, молайып отыратын өнімнің айрықша түрі.

Ақпараттандыру – қазіргі қоғамды басқару мақсатында жүзеге асырылуы тиіс іргелі іс-шаралар жүйесі. Бұл қазіргі қоғам дамуындағы ең қажетті де кезек күттірмес мәселе.

4.2 Аудармадағы трансформациялау әдісі

Аудармада бара-барлыққа жету аудармашыдан әрқилы тіларалық өзгертулер жасай білуді талап етеді. Мұндай өзгертулер аударматануда трансформациялау деп аталып жүр. Мұндай трансформациялаулар көбінесе түпнұсқа тіліндегі хабарды, мағлұматтарды, ақпаратты, мазмұнды аударма тіл нормаларын сақтай отырып жеткізу мақсатына бағындырылады.

Аударма процесінде қолданылатын техникалық әдістер:

1) *орын алмастыру* (перестановки). Бұл – аудару үстінде түпнұсқа тілдегі элементтердің орналасу тәртібін аударма мәтінде өзгертіп жіберу. Алмастырылатын, әдетте, сөздер, сөз тіркестері, құрмалас сөйлемдерді құрастырушы сыңарлардың орын тәртібі, дербес сөйлемдердегі тіркестегі

орны. Мысалы: *Я в отчаяньи, если Вы на то не согласитесь.* – Егер Сіз бұған келіспесеңіз, мен өкініп қалар едім.

2) *ауыстыру* (замены). Түпнұсқа мәтіндегі сөз формаларын, сөз таптарын, сөйлемшелерді, синтаксистік байланыс түрлерін т.с.с. ауыстыру. Орыс тілінен қазақ тіліне аударуда сын есімдердің зат есімге ауысып отыруы – жиі кездесетін құбылыс. Мысалы: *атомная энергетика – атом энергетикасы, электрическая энергия – электр энергиясы.*

а) *сөйлем мүшелерін ауыстыру*: *Впервые в мире передача трехфазного тока была осуществлена М.О. Доливо-Добровольским – Дүние жүзінде алғаш рет үшфазалы тоқты алысқа беруді М.О. Доливо-Добровольский іске асырды. Противодействие электрической цепи прохождению электрического тока называется сопротивлением.* – *Электр тізбегінің электр тогы өтуіне қарсы әрекеттілігін кедергі деп атайды.* Бұл аударуда толықтауыш бастауышқа ауыстырылып тұр.

Орыс сөйлеміндегі пысықтауыш қазақ тіліне бастауыш түрінде аударыла алады.

ә) *құрмалас сөйлем көлеміндегі ауыстырулар*. Құрмалас сөйлем құрылысына байланысты синтаксистік трансформациялаулардың төмендегідей түрлері орыс тілінен қазақ тіліне аударуда жиі кездеседі:

- жай сөйлемді құрмалас сөйлем етіп аудару;
- құрмалас сөйлемді жай сөйлем етіп аудару;
- басыңқы сөйлемді бағыныңқы етіп немесе бағыныңқыны басыңқы етіп аудару;

- сабақтастық байланысты салалас байланыс етіп немесе салалас байланысты сабақтас байланыс етіп жеткізу;

- жалғаулықты байланысты жалғаулықсыз етіп немесе жалғаулықсыз байланысты жалғаулықты етіп жеткізу.

Лексикалық аудару. Екі тілдегі сөздердің мағыналық ауқымы әртүрлі болады, соған байланысты түпнұсқа тіліндегі кең мағыналы сөздерді аударуда нақтыландыруға тура келеді немесе, керісінше, түпнұсқа тілдегі тар мағыналы сөзді аудармада кең мағыналы сөзбен беретін жайттар болады. Мұның бірінші тәсілін – нақтыландыру (конкретизация), екінші тәсілін жалпыландыру (генерализация) деп атайды.

Шендестіре аудару (антонимический перевод). Шендестіре аудару дегеніміз – түпнұсқадағы болымды мағынаны болымсыз түрмен я, керісінше, болымсыз мағынаны болымды түрмен жеткізу. Мысалы: *Я серьезно говорю.* – *Мен ойнап айтып тұрған жоқпын.*

3) *қосу* (добавления). Кейде түпнұсқа тілдегі құрылымда белгілі бір сөздің не элементтің айтылмауы тұруы, көрінбей тұруы мүмкін. Ал аударуда сол элементті көрсетуге тура келетін жайттар болады, міне, осыған байланысты қосу тәсілі қолданылады: *Переход электрической энергии в тепловую отражает закон Ленца-Джоуля.* – *Электр энергиясының жылу энергиясына өтуі Ленц-Джоуль заңымен анықталады. Измерительные трансформаторы делятся на трансформаторы напряжения и*

трансформаторы тока. – Өлшеуіш трансформаторлар кернеу трансформаторлары және ток трансформаторлары болып екіге бөлінеді.

4) түсіріп тастау (опущения). Аудару үстінде түпнұсқадағы мағыналық тұрғыдан басы артық сөздер, оларды алып тастаса да, мағына-мазмұнды өзгеріске ұшыратпайтын сөздер түсіріліп тасталуы мүмкін. Мысалы: каждая минута времени – әрбір минут, в апреле месяце – сәуірде, промышленная индустрия – өнеркәсіп.

30-тапсырма. Аударыңыз.

Будьте вежливы, если вы хотите иметь друзей в Интернете. Одно из основных правил – не набирать сообщения большими буквами. Такое сообщение, посланное в Интернет, эквивалентно грубому разговору по телефону. Выбираете выражения. Из-за скорости и простоты передачи информации по электронной почте люди часто не задумываются над тем, что написали, отсылая сообщение. Внимательно и осторожно составляйте свое сообщение, так как если бы вы писали письмо. Своевременно отвечайте на полученную информацию. Если кто-то взял на себя труд отправить вам сообщение, не поленитесь и ответьте ему. Это простая вежливость.

4.3 Ғылыми-көпшілік және ғылыми техникалық аударма

Ғылыми аударма және ғылыми-техникалық аударманы жасау үшін аудармашының алдымен ғылыми-техникалық ақпараттан хабардар болуы тиіс.

Ғылыми-техникалық ақпарат 3-ке бөлінеді:

1) патенттік әдебиет – ақпарат алмасудың негізгі түрі, қалай болғанда да ол ғылым мен техника саласындағы жаңа дүниенің бәрі патент сипатында және оның туындылық түрінде ресми құжатталынып тіркеледі;

2) ғылыми-техникалық ақпарат алмасу үшін арнайы тағайындалған мерзімдік кезең, мәселен, салалық бюллетеньдер, мазмұнды рефераттар, түйіндеме және атауы, салалық ғылыми-техникалық журналдар, арнайы сипаттағы пікірталастық өзекті мәселе көтерген және есептік мақалалар, тақырып атаулары тізімделген библиографиялық көрсеткіштер, өнертапқыштық және өндіріс өнімдерінің заттары, сондай-ақ аталған сала бойынша мазмұндағы түйіндеме мен тақырыптық шолу;

3) әртүрлі мерзімдік және мерзімдік емес басылымдар және басқа да ғылыми-техникалық алмасу үшін арнайы бекітілмеген, алайда осы мақсатта пайдалана беруге болатын ақпарат көздері: мысалы, арнайы кітаптар мен журналдар, жарнамалық материалдар, нұсқаулар және сол тектес арнайы ақпараттық көздер.

31-тапсырма. Аударыңыз.

Информационные системы и технологии

Технология в переводе с греческого - «techne» означает искусство, мастерство, умение, а это ни что иное, как процессы.

Под процессом следует понимать определенную совокупность действий, направленных на достижение поставленной цели. Процесс должен определяться выбранной человеком стратегией и реализоваться с помощью совокупности различных средств и методов.

Под технологией материального производства понимают совокупность средств и методов обработки, изготовления, изменения состояния, свойств, формы сырья или материала. Технология изменяет качество или первоначальное состояние материи в целях получения продукта.

Информация является одним из ценнейших ресурсов общества, наряду с такими традиционными материальными видами ресурсов, как нефть, газ, полезные ископаемые и др., а значит, процесс ее переработки по аналогии с процессами переработки материальных ресурсов можно воспринимать как технологию. Тогда справедливо следующее определение.

Информационная технология (ИТ) - совокупность средств и методов сбора, обработки и передачи данных (первичной информации) для получения информации нового качества о состоянии объекта, процесса или явления (информационного продукта).

Цель информационной технологии - производство информации для ее анализа человеком и принятия на его основе решения по выполнению какого-либо действия.

4.4 Техникалық аударма

Техникалық аударма – әртүрлі тілде сөйлейтін адамдар арасында арнайы ғылыми-техникалық ақпарат алмасу үшін қолданылатын аударма. Техникалық аударманы жүзеге асыратын адам екі тілді білуге міндетті. Түпнұсқаның мазмұнын сауатты, нақ, дәл беру үшін аудармашы екі тілдің біреуін еркін меңгеруі керек. Техникалық аударманы жүзеге асырушы адам жаңа материалдарды пайдаланады, сондықтан оны қабылдау үшін белгілі дайындығы және арнайы білімі болуы керек. Кез келген екі тілді білетін адам техникалық аударманы жүзеге асыра алмайды.

Техникалық аударма жасай алу үшін ғылыми-техникалық ақпарат алмасуда аудармашы (делдал) қызметін атқаратын адам қандай қасиеттерге, білімге, біліктілікке, дағдыға ие болуы керек?

Бұл жерде әңгіме қазақ тілі мен орыс тілі туралы болып отырғандықтан, біріншіден, аударып отырған тілін (мысалы, аудармашы орыстілді болып, түпнұсқа қазақша немесе керісінше болса), яғни қазақ тілін түсіне алатындай деңгейде немесе керісінше; екіншіден, басқа тілді (бұл жерде орыс немесе қазақ тілін) ақпаратты сауатты бере білу үшін жеткілікті деңгейде білуі; үшіншіден, ақпарат көздерін пайдалана білуі; төртіншіден, әртүрлі

техникалық аудармалар жасай алуы; бесіншіден, терминологиялық минимумды білуі керек.

Аудармашы өзіне қажет арнайы мәліметтерді тез табу үшін қандай ақпарат көздері бар екенін, олардан не табуға болатынын, оларды қандай тәртіппен қолдануға болатынын білуі керек.

Барлық ақпарат көздерін жалпы, арнайы ақпарат көздері деп бөлуге болады. Жалпы ақпарат көздеріне жалпы қолданыстағы сөздіктер және жалпы энциклопедиялар жатады. Сөздіктер екітілді және бір тілді болады. Біртілді сөздіктер: түсіндірме, синонимдер, омонимдер, антонимдер, орфографиялық, фразеологиялық болып келеді. Арнайы ақпарат көздеріне: арнайы сөздіктер, арнайы энциклопедиялар, ғылым мен техниканың әртүрлі салалары бойынша анықтамалықтар, арнайы әдебиеттер жатады.

Жалпы екітілді сөздіктерді табысты пайдалану үшін мыналарды есте сақтау керек:

1) кез келген жалпы екітілді сөздік (фразеологиялық сөздіктен басқасы) сөздің аудармасын емес, әрбір сөздің мүмкін болатын баламаларын ғана береді, сөздік сөздің белгілі контекстегі мағынасын тұспалдап қана көрсетеді.

2) қажет сөзді жылдам табу үшін алфавитті жақсы білу керек. Сөздікпен жиі жұмыс жасаған кезде алфавитті жақсы білу жұмыс уақытын едәуір үнемдеуге мүмкіндік береді.

3) барлық шартты белгілердің, қысқартулардың, сөздік мақалаларында кездесетін тыныс белгілерінің мағыналарын жақсы білу керек. Ол үшін сөздікті пайдаланбас бұрын сөздікті пайдалану туралы мақаланы зерде қойып оқып шығу және қысқартулар тізімімен танысу керек.

32-тапсырма. Мәтінде кездесетін терминдердің мағынасын түсіндіріңіз.

Компьютерлік желілер **Компьютерлік желілер және оның ұғымы, түрлері**

Қазіргі уақытта компьютерді қолданудың ең маңызды аясы көптеген қолданушылар үшін бірыңғай ақпараттық кеңістікті қамтамасыз ететін желілерді құру болып табылады.

Желіге компьютерлерді біріктіру үлкен сыйымдылықты дискілерді, принтерлерді, негізгі жадыны, программалық құралдарды бірге қолдану болып табылады.

Компьютерлік желі деп қолданушыларды ақпараттық, программалық және аппараттық ресурстарды және ақпаратпен алмасу құралдарын ұжыммен пайдалануды қамтамасыз ететін өзара байланысқан компьютердің жиынтығы.

Компьютерлік желілер – деп әртүрлі қорларды мысалы программаларды, құжаттарды және принтерлерді бірігіп пайдаланатындай етіп, бір-бірімен кабельдің көмегімен арқылы қосылған компьютерлер тобын айтады.

Егер желі онша үлкен емес және мекеменің бірнеше бөлмесін қамтыса, онда оны жергілікті желі деп атайды.

Қала, облыс, ел ішінде орналасқан желілер аймақтық деп аталады. Егер олар қайсы бір ұйымға немесе ұйымдар тобына қарасты болса, онда корпоративтік деп. Одан үлкен көлемдегі, бүкіл елдерге, құрлықтарға таралған желілер ауқымды деп аталады. Олар корпоративтік те, жалпы да бола алады.

Компьютерлерді желіге олардың ресурстарын бірлесіп пайдалану үшін және ақпаратпен алмасу үшін біріктірілді.

Компьютердің ресурстары ақпараттық және техникалық деп екіге бөлінеді.

Ақпараттық ресурстарға программалар және деректер, ал техникалықтарға – принтерлер, модемдер, сканерлер, график салғыштар кіреді.

Ақпаратты сақтау құралдары, CD-ROM, ZIP, DVD сияқтылар ақпараттық ресурстарға кіреді. Олар программалар және деректері бар қапшықтар ретінде қаралады. Оларға қосылу логикалық дискіге жазылғандай жүзеге асырылады. Орналасқан компьютерінен ғана қол жеткізуге болатын ресурстар жергілікті деп аталады. Желінің басқа компьютерлеріне де ашық компьютер ресурстары ортақ немесе желілік деп аталады.

Жергілікті және ортақ ресурстар түсініктері шартты. Бұл жергілікті ресурсты ортақ етуге болады және керісінше, ортақ ресурсқа жергілікті мәртебесін беруге болады.

Ортақ ресурстар орналасқан компьютер сервер деп аталады. Сервердегі ақпаратқа жол ашатын және осы ресурстар пайдаланатын компьютерлер клиенттер немесе жұмыс станциялары деп аталады.

4.5 Ғылыми-техникалық әдебиетті аудару

Ғылыми-техникалық әдебиетті аударушының ең негізгі міндеті – автордың ойын бұрмаламай, толық беру, аудармада қажетті терминологияны қолданып, сауатты әдеби тілмен аудару. Ғылыми-техникалық әдебиеттің аудармасына қойылатын негізгі талап - аударманың түпнұсқаға толық сәйкес келуі, оны орысша «адекватность перевода» дейді. «Адекватный» - латын сөзі. Қазақ тіліндегі мағынасын: тең, толық сәйкес келетін, барабар, ұқсас, бірдей, тепе-тең, теңбе-тең деген сөздер береді. Ғылыми-техникалық мәтіннің бірдейлігіне ақпараттық, ғылыми-техникалық дәлдікті сақтай отырып және түпнұсқаның стилистикалық ерекшеліктерін ескере отырып, қол жеткізуге болады. Мұндай аударманы басқаша эквивалентті (лат. тең, тең мағыналы) және аутентивті (грек тілінде - түпнұсқаға сәйкес, дұрыс, шын) деп те атайды.

Аударманың өн бойында бір затты немесе ұғымды білдіретін бір ғана термин қолданылуы керек. Белгілі бір кәсіпорында ғана қолданылатын жергілікті сөздерді, архаизм-терминдерді қолданбау керек. Қазіргі кезде аудармада бір сөзді бір мәтіндік бірліктің өзінде бірнеше құбылтып қолдану жағдайлары кездеседі. Мысалы, «схема» деген сөзді бір мәтінде немесе бір

ақпараттық бірлікте «сұлба», «схема», «сұлбе» деп немесе «сеть» сөзін бірде «желі», бірде «торап» деп аударатын жағдайлар жиі кездеседі.

Тілдің барлық грамматикалық нормаларын сақтап, күрделі грамматикалық конструкцияларды көп қолданбай, аударылатын ақпаратты қарапайым және түсінікті етіп беру керек.

33-тапсырма. Мәтінді қазақ тіліне аударыңыз.

USB-флеш-накопитель

Обычно устройство имеет вытянутую форму и съемный колпачок, прикрывающий вилок; иногда прилагается шнур для ношения на шее. Современные флешки могут иметь самые разные размеры и способы защиты разъема, а также «нестандартный» внешний вид (армейский нож, часы и т.п.) и различные дополнительные возможности (например, проверку отпечатка пальца и т.п.). обычный размер – 3 – 5 см, вес – меньше 60 г.

Самые первые USB-флеш-накопитель (или просто флешки) появились в 2000 году. Их изобрели сотрудники израильской компании M-Systems Амир Баном, Дов Моран и Оран Огдан. В апреле 1999 года США был зарегистрирован патент на флешку, а в сентябре 2000 года был представлен и сам накопитель. Флешку назвали DiskOnKey, в США она продавалась совместно с IBM и несла на борту логотип американской корпорации. Первая флешка обладала 8 Мб памяти и стоила 50 долларов, к концу года вышли модели на 16 Мб и 32 Мб.

Универсальность: современные компьютеры, телевизоры и DVD-проигрыватели имеют USB-порты.

Низкое энергопотребление (так как не является механизмом в отличие от CD, DVD и жестких дисков).

Работоспособность в широком диапазоне температур. Более устойчивы к механическим воздействиям (вибрации и ударам), а также к воздействию магнитных полей по сравнению с жесткими дисками. Не подвержены воздействию царапин и пыли, которые были проблемой для оптических носителей и дискет.

Скорость записи и чтения ограничены пропускной способностью USB . в отличие от компакт-дисков, имеют недостатки, свойственные любой электронике: чувствительны к электростатическому разряду – обычное явление в быту, особенно зимой; чувствительны к радиации.

Флеш-накопитель – это один из самых распространенных носителей данных на сегодня. Вследствие включенной по умолчанию возможности одной из наиболее распространенных операционных систем - Windows (начиная с Windows 95 – позволять автозапуск со сменных носителей, флеш-накопитель способствует распространению вирусов в среде Windows «от одного флеш-накопителя к другому». В качестве аппаратных решений этой проблемы существуют следующие решения – флеш-накопители с

определением отпечатка пальца, блокировка с помощью спец. ПО, флеш-накопители с системой защиты от записи (чаще всего реализуется в виде механического переключателя, разрешающего или запрещающего запись на накопитель).

4.6 Баламасыз лексиканы аудару тәсілдері

Аудармада кейде сөздікте жоқ, яғни баламасыз лексика деп аталатын сөздер кездеседі. Мұндай жағдайда аударманы баламасыз лексиканы жеткізудің тәсілдерін қолданып, іске асырады.

Баламасыз лексиканы жеткізудің бірнеше тәсілдері бар:

1) *Транслитерация*. Шетел сөзін алып, оны аударма тілдің әріптерімен бейнелеу. Ондай сөздерге зауыт, пошта, станса т.б. сөздер жатады, бұл сөздер қазақ тіліне сіңіп кеткен. Ал орыс тіліне шетел тілінен енген жаңа сөздер қазақ тілінде де өзгертілмей алынып жүр: *дисплей, ноу-хау, программа, модем* т.б. сөздер. Бұл тәсілдің артықшылығы - оның сенімділігі. Транслитерация - таныс емес, жеткіліксіз зерттелген сөздің тек дыбыстық сыртқы қабығын ғана көрсету. Мұндай сөздердің мазмұны контекст арқылы ашылады. Аудармашы осы тәсілді қолдана отырып, жаңа сөзді түсіндіруде қателік жіберіп алудан қашады.

2) *Калькілеу*. Бұл тәсілдің мәні баламасыз сөздің құрылымдық бөліктері олардың аударма тілдегі сөзбе-сөз нұсқаларымен ауыстырылады: *іскерлік банк, қызметтік автомашина, жоғарғы палата, директорлар кеңесі, Қауіпсіздік Кеңесі* т.б.

3) Баламасыз лексиканың өзіндік сонылығын сақтап, аударма тілдің мүмкіндігін пайдаланып, жаңа сөз немесе сөз тіркесін жасау. *Зейнеткер, тіркелім, бағдаршам, іссапар, тікұшақ, күнтізбе* т.б.

4) *Сипаттама (түсіндірме) аударма тәсілі* - баламасыз лексиканы тілдік бірліктің мағынасын кеңінен сипаттау (сөз тіркестері, фразалар) арқылы жеткізу. Оның артықшылығы сипатталатын құбылыстың мәнін толық ашу мүмкіндігін береді. Түпнұсқа тіліндегі сөз беріледі де, оның беретін мағынасы аударма тілдің тәсілдерімен түсіндіріледі

34-тапсырма. Мәтінді аударыңыз, өз сөзіңізбен баяндаңыз.

Информатизация общества

Информатизация - это сложный социальный процесс, связанный со значительными изменениями в образе жизни населения. Он требует серьезных усилий на многих направлениях, включая ликвидацию компьютерной неграмотности, формирование культуры использования новых информационных технологий и др.

Движущей силой развития общества должно стать производство информационного, а не материального продукта. В информационном

обществе изменяется не только производство, но и весь уклад жизни, система ценностей, возрастает значимость культурного досуга по отношению к материальным ценностям. В информационном обществе производятся и потребляются интеллект, знания, что приводит к увеличению доли умственного труда. От человека потребуется способность к творчеству, возрастает спрос на знания. Материальной и технологической базой информатизации общества, станут различного рода системы, на базе компьютерной техники и компьютерных сетей, информационной технологии, телекоммуникационной связи.

Информатизация общества — организованный социально-экономический и научно-технический процесс создания оптимальных условий для удовлетворения информационных потребностей и реализации прав граждан, органов государственной власти, органов местного самоуправления, организаций, общественных объединений на основе формирования и использования информационных ресурсов.

Информационное общество – общество, в котором большинство работающих занято производством, хранением, переработкой и реализацией информации, особенно высшей ее формы – знаний.

Цель информатизации - улучшение качества жизни людей за счет повышения производительности и облегчения условий их труда.

Основными критериями развитости информационного общества являются следующие: наличие компьютеров, уровень развития компьютерных сетей, владение информационной культурой, т.е. знаниями и умениями в области информационных технологий.

35-тапсырма. «Ақпараттың – қоғамдағы маңызы» тақырыбына эссе жазыңыз.

36-тапсырма. Мәтіннің мазмұны бойынша тақырыпты қойып, жоспар құрыңыз.

Күн сайын біз адамдармен әртүрлі жолмен байланыс жасаймыз. Олар: хат, телефон, факс, электронды пошта, интернет және т.б.

Бұрын адамдар хат-хабарларды түйе немесе ат арбамен 20 000 шақырымға дейін жол жүріп әрең жеткізетін. Кейіннен Қазақстанның қалаларында, облыстарында, аудандарында, ауылдарында пошта бөлімшелері ашылды.

Алматы қаласында пошта бөлімшесі 1860 жылы ашылған. Орталық пошта Республикамыздағы ең ірі байланыс жүйесі болатын. Бұл жерден адамдар жедел хат, сәлемдеме, бандероль жіберуге, ақша аударуға әлі де мүмкіндіктері бар. Орталық поштада қалааралық сөйлесу жүйесі де бар.

Бұл күндері ұялы телефон, факс, электронды пошта, интернет пайда болды. Интернеттің тарихы өткен ғасырдың 60-жылдарынан басталады. АҚШ Қорғаныс министрлігіне қарулы күштермен байланыс жасау үшін компьютер

жүйесі қажет болды. Мұны 70-жылдары Америка ғалымдары қолға алып, 80-жылдары телефон компаниялары компьютер арқылы көптеген елдермен байланыс жасай бастады. Сөйтіп, халықаралық компьютер тілі пайда болды да, компьютер жүйесі дүние жүзіне тарай бастады.

Интернетті көптеген мақсатқа қолдануға болады. Интернеттің көмегімен машина, үй сатып алуға, басқа қалалардағы қонақ үйден күні бұрын орын алуға, кино көруге, ағылшынша газеттер, жапонша жорналдар оқуға, кез келген қалалардан кітаптар сатып алуға, Германиядағы қарсыласыңызбен шахмат ойнауға, тіпті басқа елдегі таныстарыңызмен еркін сөйлесуге де болады.

Интернеттің көмегімен санаулы уақыттың ішінде электронды пошта арқылы кез келген елдермен байланыса аласыз және бұл телефонмен сөйлесуден арзанға түседі.

Егер Сіздің үйіңізде компьютер болмаса, факстің немесе Интернеттің көмегімен арнаулы факс-бюроны не Интернет-дәмханаларды пайдалануға болады.

Өміріміз күн санап дамып, өзгеруде, сонымен бірге қарым-қатынастың түрі де көбеюде. Сөйлесу әрі қарапайым, әрі жеңіл, әрі тез болатын болды.

37-тапсырма. Мына сөйлемдерге қарсы пікір айтыңыз.

Үлгі: Күн сайын біз адамдармен түйе немесе ат арбамен байланыс жасаймыз. – Жоқ, қателесесіз, күн сайын біз адамдармен хат, телефон, факс, электронды пошта, интернет арқылы байланыс жасаймыз.

1. Күн сайын біз адамдармен түйе немесе ат арбамен байланыс жасаймыз. 2. Бұрынғы кезде хат-хабарларды пойыз арқылы жеткізетін. 3. Алматы қаласында пошта бөлімшесі 1960 жылы ашылған. 4. Сәлемдемені қалааралық сөйлесу бөлімінде қабылдайды. 5. Интернеттің тарихы осы ғасырдан басталады. 6. Интернетті тек қана бір мақсатпен қолдануға болады. 7. Телефонмен сөйлесу электронды поштадан арзанға түседі. 8. Үйде компьютер болмаса, факсті немесе Интернетті пайдалануға болмайды. 9. Қазіргі кезде қарым-қатынастың түрі азаюда. 10. Сөйлесу өте қиын және ұзақ болатын болды.

38-тапсырма. Мына сөйлемдерге әртүрлі сұрақтар қойыңыз.

1. Бұрын адамдар хат-хабарларды түйе немесе ат арбамен 20 000 шақырымға дейін жол жүріп әрең жеткізетін. 2. АҚШ Қорғаныс министрлігіне қарулы күштермен байланыс жасау үшін компьютер жүйесі қажет болды. 3. Интернеттің көмегімен санаулы уақыттың ішінде электронды пошта арқылы кез келген елмен байланыс жасай аласыз. 4. 80-жылдары телефон компаниялары компьютер арқылы көптеген елдермен байланыс жасай бастады. 5. Интернеттің көмегімен арнаулы факс-бюроны не Интернет-дәмханаларды пайдалануға болады.

39-тапсырма. Берілген жағдаят бойынша диалог құрастырыңыз.

а) Сіз «XXI ғасырдағы ақпарат көздері» атты семинарға қатысып отырсыз. Әріптесіңізбен осы мәселе төңірегінде ой бөлісіңіз.

ә) Сіз – семинарға қатысушысыз. Өз өңіріңіздегі мәселелер туралы әңгімелесіңіз.

Әдебиеттер тізімі

1. Балапанов Е.Қ., Бөрібаев Б., Дәулетқұлов А.Б. Жаңа информациялық технологиялар: информатикадан 30 сабақ. – Алматы: ЖТИ. 2007. -400 б.
2. Королева Н.В., Кайдаш И.Н. Информатика: Оқу құралы. – Алматы: «Бастау баспасы». – 2012. -504 бет.
3. Иманғалиев Ш.И. Ішкі істер органдарындағы жаңа ақпарат технологиясы. Оқу құралы. – Алматы: Қазақстан Республикасы ПМ Академиясы ТЗжРБЖҰБ, 2007. -55 б.
4. Құралбаев З.Қ. Алгоритмдеу және программалау тілдері. Оқу құралы. – Алматы, 2008. -353 б.
5. Олифер В.Г., Олифер Н.А. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы: Учебник для вузов. 3-е изд. –СПБ.: Питер, 2006. -958 с.
6. Аударматану: Ғылыми-практикалық көмекші құрал. /Құраст.: Құлманов С. - Алматы: «Тіл» оқу-әдістемелік орталығы, 2008. - 328 б.
7. Әдебиеттану. Терминдер сөздігі /Құраст.: З.Ахметов, Т.Шаңбаев. - Алматы: Ана тілі, 1998. - 384 б.
8. Жақыпов Ж.А. Аударматануды аңдату. - Алматы, 2004. - 192 б.
9. «Қазақстан» Ұлттық энциклопедиясы /Бас ред. Нысанбаев Ә. - Алматы: «Қазақстан энциклопедиясының» Бас редакциясы, 2002. IV том. - 720 б.
10. Қазақша-орысша, орысша-қазақша терминологиялық сөздік: Энергетика / жалпы редакциясын басқарған п.ғ.д., профессор Құсайынов А. - Алматы: Республикалық мемлекеттік Рауан баспасы, 2000.
11. Қайдар Ә. Халық даналығы (қазақ мақал-мәтелдерінің түсіндірме сөздігі және зерттеу). - Алматы: «Тоғанай Т» баспасы, 2004. - 560 б.
12. Қалиев Ғ. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі. - Алматы: Сөздік-Словарь, 2005. - 440 б.
13. Төлеуп М.М. Кәсіби қазақ тілі: 5В071800 – Электр энергетикасы бағыты студенттеріне арналған әдістемелік нұсқаулар. - Алматы: АЭЖБУ, 2013. - 35 б.
14. Тілембекова А.И. Кәсіби қазақ тілі: 5В071900 – Радиотехника, электроника және телекоммуникациялар бағыттары студенттеріне арналған әдістемелік нұсқаулар. - Алматы: АЭЖБУ, 2013. - 35 б.
15. Советова З.С. Кәсіби қазақ тілі: 5В071700 мамандығы студенттеріне арналған әдістемелік нұсқаулар. - Алматы: АЭЖБУ, 2014. - 42 б.

Мазмұны

Білімнің адам өміріндегі ролі.....	3
1 Терминдер және олардың жасалу тәсілдері.....	4
1.1 Синтетикалық тәсіл.....	5
1.2 Лексика-семантикалық тәсіл.....	9
1.3 Аналитикалық тәсіл.....	11
2 Аббревиатуралар.....	12
3 Анықтаманың конструкциясы.....	15
4 Аударма туралы.....	18
4.1 Аудармаға қойылатын талаптар.....	21
4.2 Аудармадағы трансформациялау әдісі.....	22
4.3 Ғылыми-көпшілік және ғылыми техникалық аударма.....	24
4.4 Техникалық аударма.....	25
4.5 Ғылыми-техникалық әдебиетті аудару.....	27
4.6 Баламасыз лексиканы аудару тәсілдері.....	29
Әдебиеттер тізімі	